

ET PAR ORD OM DEN NUVÆRENDE KRISE.

Af Harald Westergaard.

Der hører ikke megen Dybsindighed til at sige, at Verden er i Ulave. De mange Millioner af Mennesker, der vandrer arbejdsløse omkring, uden at Samfundet synes at have Brug for dem, har lært dette af bitter Erfaring. Jævnlig ser man den optimistiske Opfattelse fremsat, at det hele blot er en forbigaaende Krise; det gælder blot om, at alting skal komme i Sving. Det er klogere at indstille sig paa, at Sygdommen er kronisk. Den har i alt Fald været i saa mange Aar, at den fortjener Navnet. Det er, før at tage et enkelt Eksempel, i saa Henseende ligegyldigt, om de arbejdsløse Mænd og Kvinder i England udgør en Hær paa 1,3 Mill. som i 1924, eller paa 2,9 Mill. som i Sept. 1932, eller om Procenten af arbejdsløse Fagforeningsmedlemmer i Danmark i 1924 gennemsnitlig var 11 pCt. og i 1931 var vokset til et Gennemsnit af 18 pCt. Det er i alle Tilfælde et uhyre Kraftspild. Det er meget kostbart at holde en saa stor industriel Reservearmé, det er urimeligt, at alle disse Mennesker ikke maa faa Lov at være med i Produktionen, og det er dobbelt urimeligt, fordi det ikke kan være andet end, at den lange Lediggang svækker Arbejdsdygtigheden, for ikke at tale om den moralske Nedgang, som mange Mennesker udsættes for under saadanne Forhold.

Baade pessimistisk og optimistisk anlagte Mennesker spejder i Øjeblikket forgæves efter Tegn paa Bedring. Man kan ikke gøre Regning paa, at Samfundet skal vende tilbage til de gamle Folder. Den gamle Drøm om Frikonkurrencens Velsignelse er forlængst forbi. Alting syntes dengang at forme sig saa harmonisk og smukt, naar blot Kræfterne kunde faa Lov at udfolde sig frit. Samfundet er i Virkeligheden gledet ind i helt andre Former. Det vilde gælde, selv om vi ikke havde oplevet Verdenskrigen med dens Prisregulering og andre

Indgreb. Det er tilstrækkeligt at pege paa de store Erhvervsorganisationer, der er som Stater i Staten.

En mærkelig Svingning er der foregaaet i Samkvemmet mellem Landene. Hvor der tidligere var Bevægelsesfrihed, saa at Skarer af arbejdslystne Mennesker kunde slaa sig ned i de transatlantiske Lande, lukkes der nu mere og mere af for Indvandringen. Og trods alle Tarifer og Toldkrige kan man sige, at den internationale Arbejdsdeling var det anerkendte Grundlag for Verdensøkonomien, saa at ethvert Land kunde faa sine Produkter afsatte i Udlandet. Heri er der sket en stor Forandring. Undertiden er det lige ved at blive betragtet som en Forbrydelse at producere til Afsætning i Udlandet. Og selv om et Land vil indlade sig paa at modtage fremmede Produkter, saa har et Dogme udviklet sig, som man ikke tænkte paa i ældre Tid. Det er Kravet om, at et Land skal købe lige saa meget i det Land, hvortil det sender sine Produkter, som disse Varer udbringer. Alle de velkendte Kredsløb, som tidligere prægede Verdenshandelen, skal altsaa forsvinde, som naar New Foundland sendte Fisk til Spanien, der atter solgte Vin til England, hvorefter England lod New Foundland faa de Industriprodukter, det trængte til. Det er vel ikke umuligt, at der vil komme en Reaktion i alt dette, men det vil tage en rum Tid, og hele denne Forskydning i Tankegangen vil selvfølgelig virke forstyrrende i Verdensøkonomien og forhale Krisen.

For Tiden er alle Bestræbelser for at komme ud over Krisetilstanden præget af en iøjnefaldende Raadvildhed. Forslag er der nok af, mere eller mindre prægede af de forskellige Standsinteresser. Men det har ikke ført til nogen Helhed, som man maalbevidst kan arbejde hen imod. Det nytter ikke at komme med Forslag om Palliativer. Det gælder om grundig at undersøge, hvilke nærmere og videre Følger et Forslag vil faa, og om det ikke kommer til at skade paa nogle Punkter til Gengæld for den Lettelse, det vil medføre paa andre Punkter.

Maaske er Raadvildheden synligst paa Pengevæsenets Omraade. Der er saa mange økonomiske Interesser fastknyttede til Pengevæsenet, at man skulde betænke sig længe paa at gøre Indgreb deri. Uheldigvis er det kun altfor let at foretage et saadant Indgreb, tilmed af mere eller mindre uansvarlige Personer. Det er som naar man blot ved at trykke paa en Knap kan faa et helt Maskineri i Gang uden maaske at vide, hvilken Knap man skal trykke paa for at faa Hjulene til at standse igen. Ved et Pennestrøg kan man faa en hel

Lavine til at rulle. Der er maaske ved en saadan Foranstaltning en øjeblikkelig Lettelse i Sigte paa et eller andet Omraade; men man tænker saa ikke paa alle de andre Virkninger, der uundgaaelig vil følge med. Det er urimeligt, at en Bankbestyrelse skal kunne træffe saadanne Beslutninger eller have Hovedansvaret derfor.

Man kan ikke paastaa, at Guldmøntfoden var noget ideelt Grundlag for Pengevæsenet, dengang den var i Ære og Værdighed. Det er en af de Funktioner, den ældre Nationaløkonomi tildelte Guldet, at være Værdimaaler. Guldet egnede sig i Virkeligheden aldeles ikke dertil. For at tage et enkelt Eksempel gik Prisniveauet i Danmark fra Midten af 70erne i Løbet af en Snes Aar, rundt regnet, ned til $\frac{2}{3}$, for saa atter i de følgende 20 Aar at gaa lige saa stærkt opad. Dette maatte ganske selvfølgelig medføre store Ulemper. Eksempelvis kan vi tænke paa Landejendommenes Prioritetsforhold, og i det hele taget paa Forholdet mellem Debitorer og Kreditorer. Allerede dengang maatte en Stabilisering af Prisniveauet derfor være i høj Grad ønskelig, men endnu mere maa det gælde, naar Pengevæsenet bliver løsrevet fra Guldet; der er i Virkeligheden ingen Grænser for, hvor stærkt Prisniveauet kan svinge, naar man ikke længere har Bankens Løfte om Guldindløsning at holde sig til.

Det var derfor en skæbnesvanger Dag, da Bank of England d. 21. Sept. 1931 opnaaede Fritagelse for at indløse sine Sedler med Guld, og ligesaa skæbnesvangert var det, at de skandinaviske Lande besluttede at følge Trop med England. Det hed sig, at dette var en Nødvendighed paa Grund af den nære økonomiske Forbindelse med England. Dette Ræsonnement saa i første Øjeblik blændende nok ud, men det trængte unægtelig til at uddybes. I Virkeligheden savner det fast Grund. Det kan se ud for Landmanden, som om han opnaar relativ bedre Priser for sine Produkter, men det kan i Længden ikke holde Stik. Og Argumentationen viser sig at være endnu mindre holdbar, naar man ser, at den danske Krone ikke engang formaar at følge med Sterlingkursen.

Efter det store Ragnarok, som fulgte ovenpaa Verdenskrigen, var Guldmøntfoden begyndt at komme til Ære igen. Med en overraskende Fart havde den danske Krone rettet sig i Løbet af Aaret 1926, og der fulgte nu et Tidsrum af 5 Aar, i hvilket Kronen stod i Pari. Begivenhederne i September 1931 bragte paany Uro ind i Pengevæsenet. Det er ikke svært at se, hvilke Ulemper dette maatte medføre for Forretningslivet. Følger

man Vekselkurserne herhjemme, vil man f. Eks. finde, at Værdien af 100 Dollars i Tidsrummet fra 1. August 1931 til det Øjeblik, da Noteringen suspenderedes, kun svingede mellem 374,25 og 375,50. Spillerummet var altsaa kun 3 p. m. Helt anderledes bliver det, da Noteringen begynder paa ny. I et eneste Spring var Kursen 29. Sept. 1931 naaet op til 470. Springene fra Dag til Dag var, efter at dette Niveau var naaet, meget uregelmæssige. 3. Okt. stod Dollars i 454. 30. Nov. var Kursen 522; næste Dag var den gaaet op til 558, altsaa en Forhøjelse af 6 pCt. Hvilke Ulemper dette medfører for Forretningslivet, behøver ingen nærmere Begrundelse.

Det er selvfølgelig meget vanskeligt at faa en retfærdig Bedømmelse af det Skridt, Bank of England foretog i September 1931. Ser man paa den øjeblikkelige Situation, er det meget muligt at man maa indrømme, at det var umuligt at holde igen, saa at der ikke var andet at gøre end at søge Fritagelse for Guldindløsningspligten. Men man kunde med Grund spørge, om det var nødvendigt at lade Forholdene udvikle sig, som de havde faaet Lov til. En Bankbestyrelse skal agte nøje paa Tidernes Tegn og saa hurtig som muligt træffe Forholdsregler for at afværge den truende Katastrofe. Og mindst af alt maa man lade sig tvinge af øjeblikkelige Stemninger hos Publikum. Fremtidens Historieskrivere vil uden Tvivl faa et og andet at kritisere hos Bankens Ledelse, selv om denne vel nok havde lært en hel Del af Kriserne i det 19. Aarh. og forstaaet at føre en mere rationel Diskontopolitik.

For Danmarks Vedkommende var det Forholdet mellem Importpriser og Eksportpriser, som først og fremmest burde have holdt Bankerne vaagne. Aaret 1930 tyder stærkt paa Uvejr. I Begyndelsen af Aaret var Pristallet for Eksportvarer højere end for Importvarer, men i Slutningen af Aaret er det omvendte Tilfældet. For Aaret som Helhed er der omtrent Ligevægt mellem Prisniveauet for Eksportvarer (der for den væsentligste Del er Landbrugsvarer) og Importvarerne. I Løbet af 1931 er Misforholdet stadig voksende. I Januar var Tallene for Import og Eksport henholdsvis 116 og 105, i December samme Aar er det 119 og 95. I Maj og Juni 1932 har man endogsaa 117 og 72. Dette vil med andre Ord sige, at Eksporten ikke var i Stand til at indbringe tilstrækkelige Midler til at opretholde den hidtidige Import. En kraftig Nedsikring af denne maatte være en bydende Nødvendighed paa et tidligt Tidspunkt. Dette maatte være en Opgave, der i lige Grad paahvilede Bankerne, Erhvervene og Staten.

Det Tryk, der følte overalt i Verden i Landbruget, havde selvfølgelig ikke allevegne de samme Aarsager. Naar Majsprisen f. Eks. i Tiden fra Januar 1930 til Sept. 1931 gik ned med 49 pCt., var dette til Gunst for det danske Landbrug, men andre Prisbevægelser tyngede det til Gengæld haardt; som Helhed led det danske Landbrug stærkt under Konjunkturerne.

Det kan være vanskeligt at udrede alle Aarsagerne til denne Depression. I vore Dage foregaar mange Bevægelser med en Styrke og Pludselighed, som hindrer Overblikket. Udvidelsen af Hvedearealerne i de oversøiske Lande, i Forbindelse med de stærke Fremskridt i Produktionsmetoderne, Ruslands Deltagelse i Konkurrencen i den sidste Tid, er altsammen medvirkende Faktorer.

De økonomiske Virkninger af Ophævelsen af Guldindløseligheden var vidtrækkende. Som det fremgaar af det foregaaende, dalede Vekselkursen i pCt. af Guldpariteten meget hurtig. I August Maaned 1931 var Kursen herhjemme pari (99,6), men allerede i Oktober var den sunket til 82 pCt., i December s. A. til 70; i Oktober 1932 var Kursen c. 67 pCt. og i Slutningen af November var den endog sunket til c. 61 pCt.

I Almindelighed nærrede man vistnok den Forventning, at Priserne skulde følge med denne Bevægelse i Kroneværdien. Derved skulde bl. a. Landbruget faa den Lettelse, det trængte saa haardt til. De tidligere Erfaringer berettiger ganske vist ogsaa til en saadan Forventning. Omregner man Prisniveauerne i de enkelte Lande efter Guldpariteten, vil man finde en nogenlunde god Overensstemmelse imellem dem. Men denne Forventning brister under de sidste to Aars brogede og forvirrede Forhold. For at se dette, maa man først tage den fortsatte Prisnedgang med i Beregning. Tager man Oplysninger fra Lande som Sveits, Tyskland og de forenede Stater for sig, vil man finde, at der i Tiden fra August 1931 til Maj 1932 er foregaaet en Prisreduktion paa c. 11 pCt., og en tilsvarende Prisreduktion maatte man da ogsaa regne med for Danmark og andre Lande, der har forladt Guldet. I Danmark var Prisniveauet, regnet i Sedler, paa de nævnte to Tidspunkter henholdsvis 109 og 114. Det førstnævnte Tal skulde efter den anførte Beregning i dette Tidsrum være gaaet ned med 11 pCt. til c. 97. Dette Tal vilde man vente, hvis Kronen ikke var bleven deprecieret. Da den imidlertid i Maj 1932 stod i omtrent $\frac{3}{4}$ maatte man med et rundt Tal regne 130. Naar Prisniveauet faktisk kun er 114, ser man, at Priserne kun

delvis har fulgt Vekselkurserne. Et tilsvarende Resultat viser den engelske Prisstatistik. Man kan vel søge forskellige Forklaringer af dette Fænomen. Faktisk er jo den tidligere fri Udveksling af Varer mellem Landene bleven hemmet stærkt, og herved hindres da ogsaa den Udjævning af Priserne, som man ellers maatte vente. Men man kan vanskelig tænke sig, at Priseniveauet ikke i det lange Løb skulde rette sig efter Kroneværdien.

Ophævelsen af Guldindløseligheden belyser en Forskydning til Fordel for Debitorerne og til Skade for Kreditorerne. Hvis man ved at dekretere Guldindløsningens Ophør reducerer Kronens Værdi til tre Fjerdedel eller mindre, formindsker man samtidig Kreditors Købekraft, selv om Reduktionen efter det udviklede ikke straks naar det fulde Omfang. De paagældende Laangivere er selvfølgelig af meget forskellig Art; det drejer sig maaske om Legater eller Medarvingers Fordringer; det er ingenlunde altid egentlige Kapitalister. Man kan tvistes om, hvorvidt en saadan Nedsættelse af Kreditors Købeevne er retfærdig, idet man henviser til den store Nødstilstand, hvorunder navnlig Landbruget lider. Men i hvert Fald maa man indrømme, at det er en meget irrationel Fremgangsmaade. Det skal ikke være Bankstyrelsens Sag at foretage en saadan Gælds-nedskrivning; den kommer derved til at slaa i Blinde. Det maa bero paa en maalbevidst Beslutning af Lovgivningsmagten om paa denne Maade at gribe ind i Fordelingen.

Det er ikke frit for, at den hele hjemlige Proces faar et vist komisk Anstrøg. Efter Overenskomst med Staten af 29. Sept. 1931 skal Nationalbanken afgive den Fortjeneste, som Banken maatte opnaa ved Fritagelsen for Forpligtelsen til at indløse sine Sedler med Guld. I denne Anledning blev 11 Millioner paa sidste Regnskab hensat paa en Reguleringskonto. Det er en hel Taskenspillerkunst. Værdierne regnes efter en ny og lavere Takst, hvorved i Virkeligheden alle Kapitalejere faar en Formuereduktion. Skulde man nu være heldig nok til at have 100 Kroner i Guld i sin Haand og ombytter dem i Sedler og Smaamønt, faar man nominelt en Fortjeneste af 33 Kr., hvis Nedsættelsen er som fra 4 til 3. Det er til syvende og sidst en fingeret Indtægt, og Staten faar tildelt Erik Klippings Rolle. Hvis man af og til foretager en Stabilisering paa et stadig lavere Niveau, kan man fortsætte med saaledes at fortjene Penge, indtil Bunden er naaet, det Punkt, da Penge-sedler er blevet værdiløse.

Da Nationalbanken i September 1931 slog Følge med Bank of England, gik man ud fra den Forudsætning, at man kunde blive staaende ved 80 pCt. som Undergrænse for Kroneværdien. Noget Bevis herfor blev ikke givet, ligesaa lidt som man faar et Bevis for, at „Shillingkronen“ er et opnaaeligt Niveau. Ingen kan vide, om Kronen vil blive endnu stærkere deprecieret. I 1920 var Værdien f. Eks. kun 59 pCt., altsaa 2 points under Kursen i Slutningen af November 1932. Det vil i Virkeligheden være umuligt at opstille et eller andet Niveau som „det naturlige Leje“ for Kronen. Hver af de enkelte interesserede Parter vil i Virkeligheden opstille sit Tal som det normale.

Det var en haard Opgave, vore Pengeinstituter fik paa Grund af de store Kursfald. Mangfoldige Sparekasser føler sig beroligede ved at have Reserver nok til at kunne svare enhver sit. Men man tænker ikke altid paa, at man kun kan „svare enhver sit“ ved at have nedskrevet Fordringshavernes Krav. En Sparekassebog paa 1000 Kr. har maattet afgive en stor Del af sin Værdi, uden at Spareren aner, at man nu til hans Skade regner med andre Tal.

Idet man ved et Pennestrøg i Sept. 1931 gjorde et radikalt Indgreb i Fordelingen, til Fordel for nogle, til Skade for andre Medlemmer af Samfundet — et Indgreb, hvis Rækkevidde man ikke kunde forudberegne, fratog man Guldets en væsentlig Del af de Funktioner, man hidtil havde tildelt det. Som foran omtalt har Guldets i lang Tid været ude af Spillet som Værdimaaler; nu fik det ogsaa sin Afsked som Omsætningsmiddel. Men det vilde være meget ønskeligt, om man ved en Kreditreform gik længere tilbunds. Som det er, er man inde paa rene Tilfældigheder, og det kan gaa saa galt, at Kreditors Fordring i Virkeligheden helt smelter hen, som Tilfældet var i Tyskland efter Verdenskrigen. Det er godt, at der er blevet rørt ved dette i det sidste Hæfte af Nationaløkonomisk Tidsskrift; selv har jeg for adskillige Aar siden offentliggjort Artikler om dette Problem, navnlig med Livsforsikringsvæsenet for Øje¹⁾. Det er ønskeligt, at Risikoen fordeles bedre mellem Debitor og Kreditor. Man har fra forskellig Side angrebet det gamle Mètayage-System, der gaar ud paa, at Grundejeren faar en Andel i Udbyttet — ikke noget bestemt Beløb, der skal gælde fra Aar til Aar. Naar Prisfor-

¹⁾ saaledes i Nationaløk. Tidssk. 1919 (Prisopgangen og Forsikringsvæsenet), endvidere ved Aktuarkongressen i London 1927. Nærværende Artikel knytter sig til et Foredrag i Helsingfors i indeværende Efteraar.

holdene er stabile, kan det have sin Fordel, at Afgiften er fast. Enhver Forbedring i Driften vil da komme Forpagteren til Gode, og han har derfor en kraftig Opfordring til rationel Dyrkning af Jorden. Men Konjunkturerne er han ikke Herre over; enten han er flittig eller doven, dygtig eller udygtig, vil nedadgaaende Konjunkturer ramme ham ubønhørligt. Derfor er det rimeligt, at Debitor og Kreditor, Bruger og Ejer, bærer Risikoen i Fællesskab. Det vil i Virkeligheden ikke være ugørligt at faa Værdipapirer, hvis Rente retter sig efter Prisniveauet. Det gælder blot om at have et nogenlunde hurtigvirkende Beregningsapparat. Hvilken Prisindeks man vil benytte ved saadanne Beregninger er maaske ikke af saa afgørende Betydning, om man f. Eks. vil bruge enkelte Varer som Hvede, eller et System af Varepriser. Det vil i hvert Fald være bedre at bruge en saadan Maalestok i Stedet for Penge, enten der nu er Guldparitet eller ikke.

Kom man ind paa et saadant System, maatte ogsaa Hovedstolen i sin Tid afløses paa lignende Maade, ikke i Penge, men i Vareenheder. Den nuværende Misère i Forholdet mellem Debitor og Kreditor vilde man ikke derved faa ud af Verden, men saa meget desto mere magtpaaliggende maa det være at faa en Kreditreform, der værner Samfundet mod fremtidige Ulemper af denne Art. Det er i Virkeligheden en Tilbagevenden til de gamle Tider, da saa mange Ydelser blev beregnet i Naturalier, f. Eks. efter Kapitelstakst, det være nu Pensioner, Lønninger eller Forpagtningsafgifter.

Ogsaa for Sparekasseindskydere kan det have Interesse, at deres Indskud bliver værdifaste. Som det nu er, straffes Sparekasseindskyderen for sin Sparsommelighed, naar Prisniveauet stiger. Helt anderledes stiller det sig, naar det drejer sig om Vareenheder, idet Spareren da bliver stillet ganske ens, enten Prisniveauet gaar op eller ned.

Der er særlig et Omraade, som er blevet stærkt paavirket ved den hovedkulds Beslutning om Ophør af Guldindløsningspligten. Det er Forsikringsvæsenet. Det er forbavsende, at Forsikringsmændene ikke har reageret voldsomt her. Ved de kortvarige Forsikringer har dette mindre at sige, forsaavidt Afviklingen af en Skade i Reglen foregaar hurtigt. Men ved lange Forsikringer har man uden videre foretaget en Nedsæring af Forsikringens Værdi.

De fleste Mennesker skænker ikke i Øjeblikket denne Sag nogen videre Overvejelse. Og Livsforsikringsselskaberne selv er paa den sikre Side. De er i Stand til at indfri deres For-

pligtelser til Punkt og Prikke. Livsforsikringsvæsenet er en af de smukkeste udviklede Forretningsgrene i vore Dage. Den Risiko, som i ældre Tid var saa fremtrædende, paa Grund af den stærkt svingende Dødelighed, er for en stor Del forsvunden. Man regner ikke længer med Kopper, Kolera og Pest. Og Dødelighedsstatistiken har naaet et Punkt af Fuldkommenhed, som man ikke drømte om tidligere. Den Nedgang i Dødeligheden, som man har kunnet iagttage i den sidste Menneskealder, og som har været til Fordel for den største Del af Livsforsikringsselskabernes Virksomhed ved det stadige Overskud der opnaaedes, vil rimeligvis kunne fortsættes endnu en lang Tid. Tuberkulosen er paa Retur, og Kampen mod Kræften vil forhaabentlig sætte god Frugt. Forsikringsselskaberne har ganske vist en Risiko med Hensyn til Rentefoden, men ved en planmæssig Anlæggelse af de opsamlede Midler og et klogt Valg af Rentefod, synes Selskaberne dog at være godt dækkede. Maaske har Driftsudgifterne en Tendens til Stigning i Modsætning til, hvad der ellers gælder under den fri Konkurrence. Selskaberne konkurrerer jo nemlig om de dygtigste, altsaa bedst betalte Agenter. Men denne Udgiftspost vil dog altid holde sig indenfor ret snævre Grænser. Og som Helhed kan man sige, at Livsforsikringsselskabernes Økonomi er vel funderet. Og hvad alle de tekniske Beregninger angaar, er man naaet meget langt frem. Jeg tænker ikke alene paa det fint udviklede Formelapparat, men paa de positive Opgaver. Der kan være et og andet Spørgsmaal, der kræver nye lagttagelser, f. Eks. paa Invalideforsikringens Omraade, men i det store og hele skulde Maalet synes at være naaet, saa at det blot gælder om at holde lagttagelsesmateriale vedlige under de skiftende Tider.

Men man tænker ikke derved paa, at Selskaberne ganske vist til Punkt og Prikke kan opfylde alle deres Forpligtelser, men at de har ladet en meget betydelig Risiko hvile paa de forsikredes Skuldre, nemlig Risikoen for Forandring i Pengenes Købeevne. Sporene fra Verdenskrigens Inflation burde skræmme. Hvad hjælper det en Mand, der har sørget for sin Alderdom ved en opsat Livrente, hvis Størrelse i sin Tid maatte anses for rigelig, naar det viser sig ved Livrentens Ikrafttræden, at Beløbet ikke strækker til til hans Livsophold. Naar det skulde synes, som om Livsforsikringsteknikernes Opgaver er ved at slippe op, saa er der her en vidtrækkende og i høj Grad lønnende Opgave at tage fat paa, og før den er

løst, kan man ikke betragte Forsikringsvæsenets Udvikling som færdig.

Ved første Øjekast vil man maaske mene, at en saadan Op-gaves Løsning, bortset fra den nødvendige Kreditreform, vil kræve betydelige Ændringer i hele Beregningsapparatet. Men dette er ikke Tilfældet. Det er aldeles ligegyldigt, om man ved Opstilling af Formlerne regner med Kroner og Ører eller med Hvedekorn eller andre Vareenheder, naar blot de indkomne Præmier kan anbringes paa en saadan Maade, at Udbetalingen af de forfaldne Summer i sin Tid kan foregaa i samme Enheder som Præmiebetalingen.

Pessimister vil maaske hertil indvende, at man jo ikke har Krav paa, at der vil være Hvedekorn nok i Verden i sin Tid, naar Forsikringerne skal indfries. Dette er rigtigt. Vi véd i Virkeligheden uhyre lidet om de økonomiske Forhold i Fremtiden. Man kan da sige, at Forsikringsselskaberne holder sig paa den sikre Side, naar de kun lover Betaling i Penge. Samfundet vil dog vel altid have Raad til at holde Seddelpressen i Gang. Men det er i Virkeligheden en tarvelig Løsning, der kun giver Papirspenge for Brød. Maaske tør man vel ogsaa overfor denne pessimistiske Indvending fremhæve en vis optimistisk Opfattelse. I lang Tid har vi levet under de tekniske Fremskridts Tegn, og der er ingen Grund til at tro, at disse Fremskridt skulde afløses af Tilbagegang. Den nuværende økonomiske Elendighed beroer ikke paa, at der ikke kan produceres nok, Aarsagerne ligger paa helt andre Punkter.

Det egentlige Sygdomsfænomen er og bliver Arbejdsløsheden. Mener man, at Samfundet for Øjeblikket er fattigt, saa ligger dette i, at man ikke udnytter den uhyre Rigdomskilde, som udgøres af de mange Millioner arbejdsledige Mennesker, der findes Jorden rundt, og som ikke faar Lov at deltage i Produktionen. De store tekniske Fremskridt har deres Andel i denne Arbejdsløshed. Radioen og Filmsindustrien har gjort en Masse Kunstnere overflødige, og saaledes i det uendelige; Varernes Standardisering, og de stedse fuldkomnere Maskiner virker i lignende Retning. De profetiske Ord af Aristoteles om, at Slaveriet kunde ophøre, hvis Plekteret slog Citharen af sig selv og Skytten kunde gaa af sig selv paa Væven, har i Virkeligheden Ærinde til Nutiden. Der er mange der vil mene, at den naturlige Konsekvens deraf maa være en Nedsættelse af Arbejdstiden, f. Eks. til 6 Timer daglig. Det er muligt, at man kunde opnaa noget ad denne Vej, idet man regner den opnaaede Fritid for de beskæftigede Arbejdermasser

som et Gode, der fuldt ud kan stilles ved Siden af Produktion af Varer. Men det maa erindres, at den menneskelige Forbrugsevne i Virkeligheden er meget stor, og mange vil føle sig mest tilfredse ved at faa et rigeligt Livsophold under Bi beholdelse af den for Tiden sædvanlige Arbejdstid.

At faa denne Merproduktion i Gang er et rent teknisk Problem, ganske vist meget indviklet og detailleret. Det er lettere at opfinde en Maskine, der gør en Mands Arbejde overflødig, end at finde paa noget nyttigt, som denne Mand saa kan blive sat til, og skaffe ham de fornødne Redskaber dertil. Men saaledes som Udviklingen har været i de sidste Aar, med den indbyrdes Aflukning af Landene, er det lettere at overkomme en saadan Opgave, end hvor det drejer sig om hele Verdensproduktionen. Den nuværende Produktion er i høj Grad planløs, og vi trænger netop til en gennemført Planøkonomi, bygget paa en grundig Statistik over, hvad Befolkningen behøver, og hvad den kan producere. Danmark er i Virkeligheden et rigt Land, med et højt udviklet Landbrug og en intelligent Arbejderstand, og det er ingen Umulighed at skaffe rigeligt Udkomme for de 3,6 Mill. Mennesker, der lever indenfor Landets Grænser. Der skal en hel Del Disciplin dertil, og man maa ikke være bange for kraftige Indgreb. Staten egner sig i og for sig ikke dertil, den kan ialtfald ikke løse Opgaven alene, men i Erhvervsorganisationerne har man netop de Kræfter der behøves.

Man kunde tænke sig, at man begyndte med Landbruget, hvis Udførsel har saa stor Betydning for hele Samfundets Økonomi. Landbruget kan ikke bære sig med de nuværende Eksportpriser. Der er da ikke andet for at gøre end at komme ind paa en Prisregulering (saaledes som vi havde den under Verdenskrigen), idet den samlede Betaling for det indenlandske prisregulerede Forbrug og for Eksporten gav Landbruget saa meget Udbytte, at en dygtig Landmand, der ikke var overforgældet, kunde betale sine Renter og Driftsudgifterne. Det er i saa Henseende ganske overflødigt at følge det engelske Pund mere eller mindre slavisk, som vi har gjort det. Dernæst maa Turen komme til de øvrige Erhverv, idet man nøje undersøger, hvad de enkelte Industrigrene kan paatage sig at producere, og hvilke Varer det kan være ønskeligt at indføre, alt under en passende Standardisering og Rationalisering af Produktionen, idet man samtidig giver den individuelle Smag tilstrækkeligt Spillerum, og f. Eks. ikke uden videre lukker af for enhver Luksusvare.

I manges Øren lyder Planøkonomi som et uartigt Ord, men den fører i Virkeligheden ikke Samfundet bort fra den Udviklingslinie, hvorpaa det for Øjeblikket befinder sig. Den tilsigter Orden i det nuværende Kaos, og kan denne Orden ikke fremkomme af sig selv, saa maa man finde sig i, at der foregaar Indgreb.

Man vil maaske indvende, at der kræves betydelige Midler for at faa alt dette i Gang. I saa Henseende bør man ikke være bange for at belaste Fremtiden med et Laan. Hvis man virkelig faar et produktivt Foretagende i Gang, der kan give Mennesker Brødet, og som i Længden kan bære sig, er der ingen Grund til at være betænkelig ved at laane Pengene.

Hvis det lykkes ad denne Vej i alt væsentligt at faa den industrielle Reservearmé i Arbejde — en mindre Rest vil der selvfølgelig altid blive —, saa vil der fra mange Sider lyde Klager over, at Folk ikke kan komme paa de rette Hylder. Dette kan ikke være anderledes. Hvis en Mand gerne vil tilægge sig en vis Faguddannelse, behøver han ikke derfor at faa Brev paa at faa Anvendelse netop i dette Fag. Det er ingen Skam, om man i saa Fald gaar ind i de meniges Rækker.

Et maalbevidst Arbejde vil det kræve at komme ud af det nuværende Kaos. Den optimistiske Tro hos de klassiske Nationaløkonomer og deres Epigoner, paa at alt vilde ordne sig selv, maa man, som ovenfor udviklet, opgive. Hovedsagen er, at man ikke frembringer et nyt Kaos ved tankeløst at indlade sig paa Foranstaltninger, der er mere vidtrækkende, end man fra først af har villet, saaledes som Tilfældet er med vor ulykkelige Kronepolitik. Men uden betydelige Indgreb kan man ikke vente, at der skal komme bedre Tider.